

МБОУ «СОШ

№35»

Урокан ц1е:

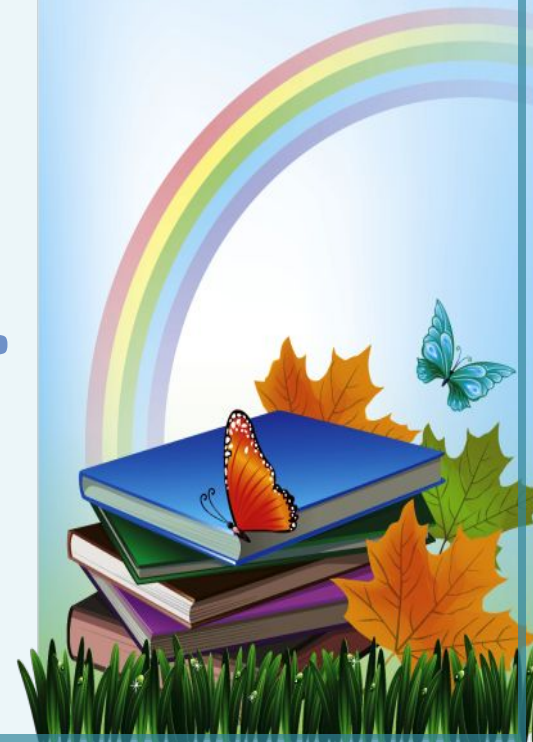
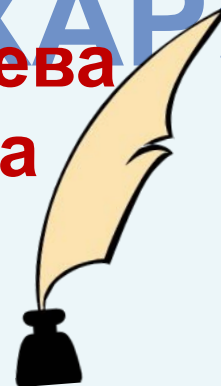
**«Ц1ЕРДЕШНИЙН
СУФФИКСАШ.**

1АМИЙНАРГ

КАРПАДАККАР».

Хьехархо: Чимирзаева

Яха Сайпудиновна

Технологически карта

- **Класс:** 5
- **Предмет:** НОХЧИЙН МОТТ.
- **Урокан ц1е:** Ц1ердешнийн суффийн 1амийнарг карладаккхар.
- **Урокан тайпа:** Довзийтаран урок
- **Раг1:** 15
- **Урокан кеп:** Тобанашкахь болх, шашь беш болу болх, кхолларалин болх.
- **Урокан г1ирс:** учебник, ручка, тетрадь, кехаташ, слайдаш.

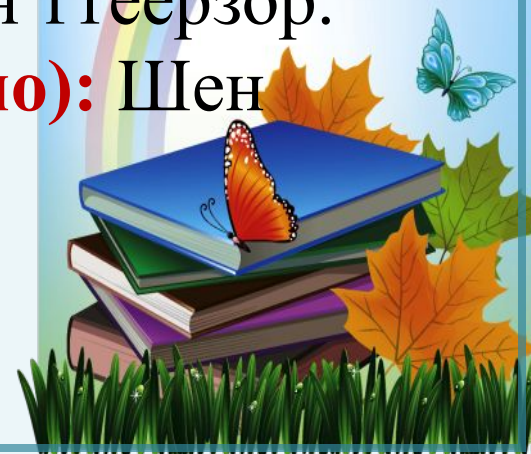

Х1оттош долчун хьесап (гайтамаш) (Урокан 1алашонаш):

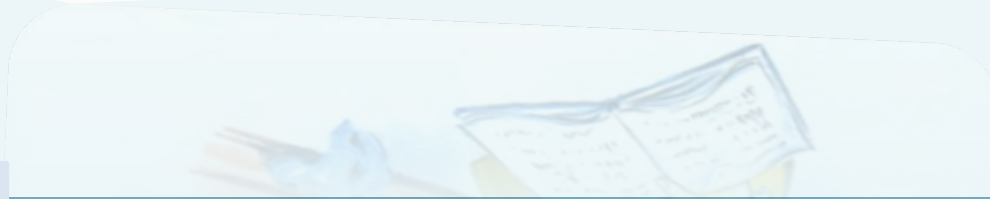
Предметни (Кхеторан): Ц1ердешнийн суффиксех лаьцна кхетам балар.

Метопредметни (Кхиоран 1алашо): Ц1ердешнех 1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар. Юкъара а, долахь а ц1ердешнаш, цхьаллин а, дукхаллин а терахь, ц1ердешнийн грамматически классашца, ц1ердешнийн дажарш, легор. Дешархойн хаарш к1оргдар, шордар. Берийн ойла дешаран т1еерзор.

Личностни (Кхетош - кхиоран 1алашо): Шен матте болу безам кхиор.

• Ненан мотт хаар – х1оранна декхар.

*Нохчийн Республикан
Президентан*

Указ

11.05. 2007 ш. Сьолжа – гIала № 207

*Нохчийн мотт Iалашбаран, кхидIа
шарбаран, кхиоран, нохчийн культура
кхиорехь, къоман баишхалла ларъярехь цо
лело маъIна лакхадаккхаран Iалашонца:*

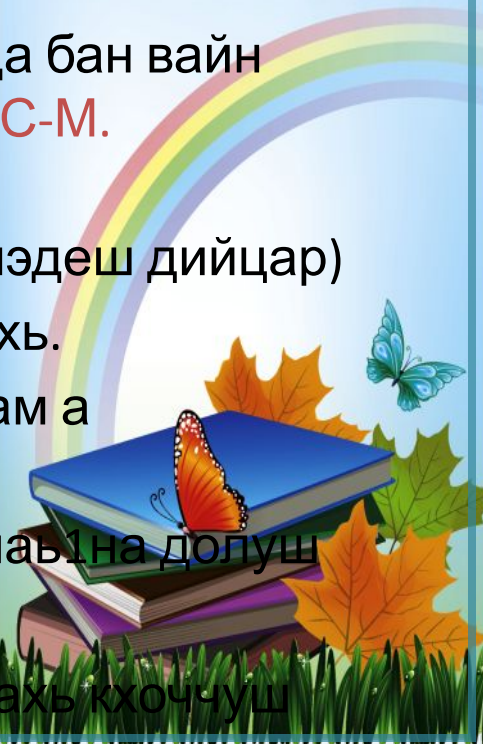
*«Нохчийн республикехь меттанийн
хьокъехь» долчу Нохчийн Республикан
законна куьг яздина апрелан
25-гIа де –Нохчийн меттан де
дIакхайкхо».*

*Нохчийн Республикан Президент Р.А.
Кадыров*

Предложенийн - дожарийн къепе х¹итгаде

- **Мотт** вай лар ца бахь, цуьнан сий ца дахь, вайн къоман сий а дужур ду. (М. Сулаев)
- **Метт....** сий, вайн сий ца дайна,
Т1еман лар юьлуйтуш хийца,
Дитина сий дайша, дедайша! (Кибиев М.)
- **Матт....** шера хилар дац коьртаниг, говза хила веза.
- **Матт...** вайна 1амадо назманаш ала, 1амадо биц ца бан вайн наной, дай. 1амадо бохург дан Сийлахьчу Дала... (С-М. Гелагаев).
Матт... мух-мухха а хилар (кхечу меттан дешнех издеш дийцар)
– мух-мухха а ойлаяр ду: билгалза, гергарчу хьесапехь.
Хьайн **матт....** айпаш ца дохуш, хастам а, сий-лерам а д1алоцунна.
- Шен махке болу бакъ безам, шен **матт...** бацахь, маь1на долуш бац (К. Паустовский).
- Нохчийн **матт....** хаза а, хьалдолуш а мотт бац, нагахь кхоччуш

Стенах олу ц1ердош?

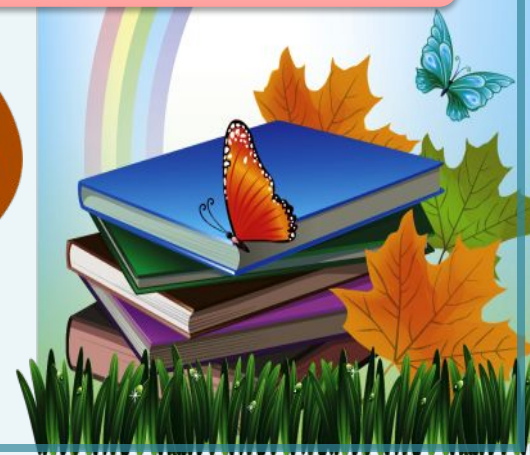
Муха хуьлу ц1ердешнаш?

Ц1ердешан маса терахь ду?

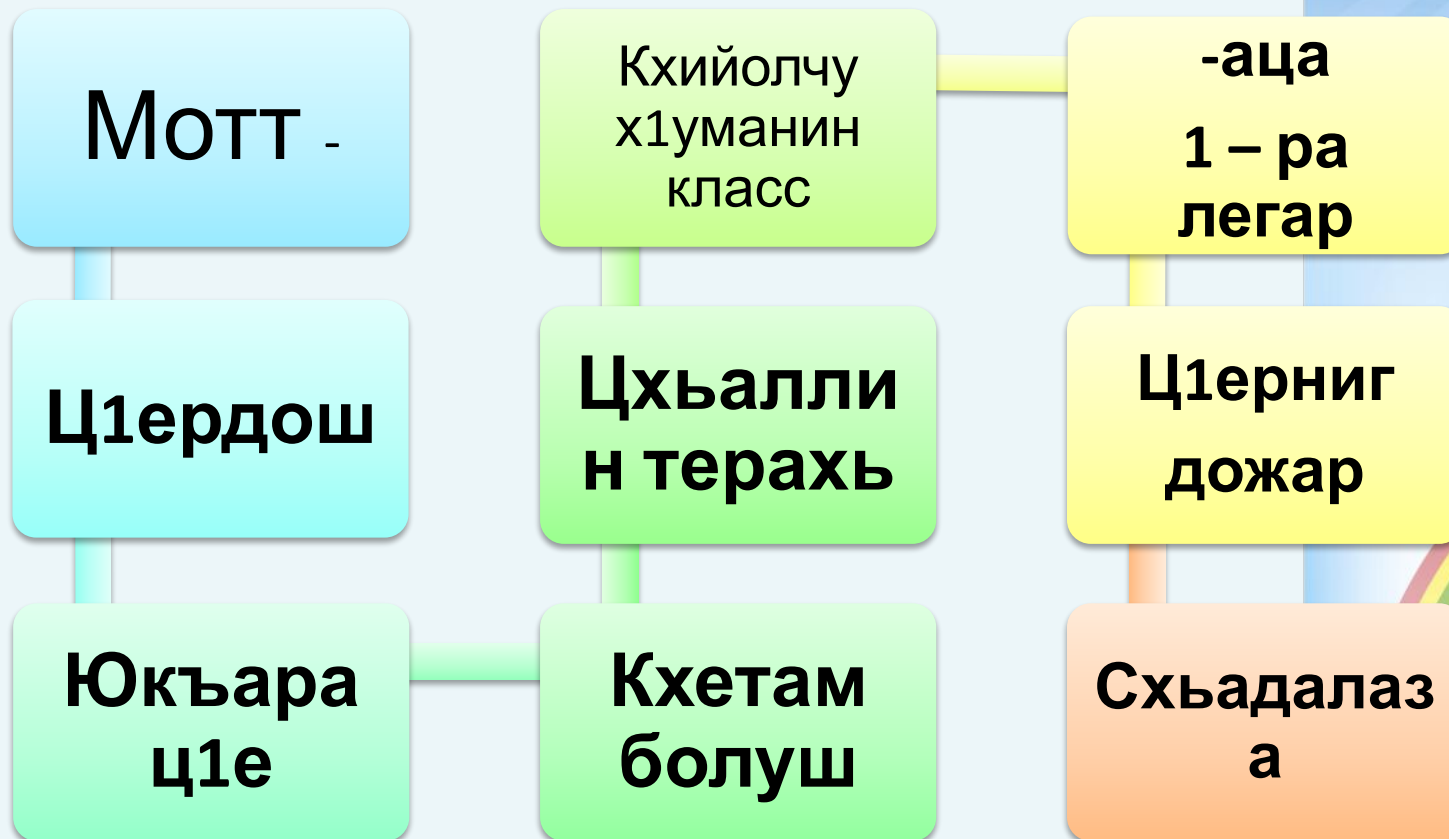
**Ц1ердешнийн грамматически классах лаьцна х1ун
хаьа шуна?**

Ц1едешнийн маса легар ду?

Ц1ердешнийн маса дожар ду?

КЛАСТЕР

Оьрсийн маттера т1еэцна дешнаш муха яздо?

- Д1аеша текст. Оьрсийн меттан дешнаш гочде, нохчийн матте дохуш.

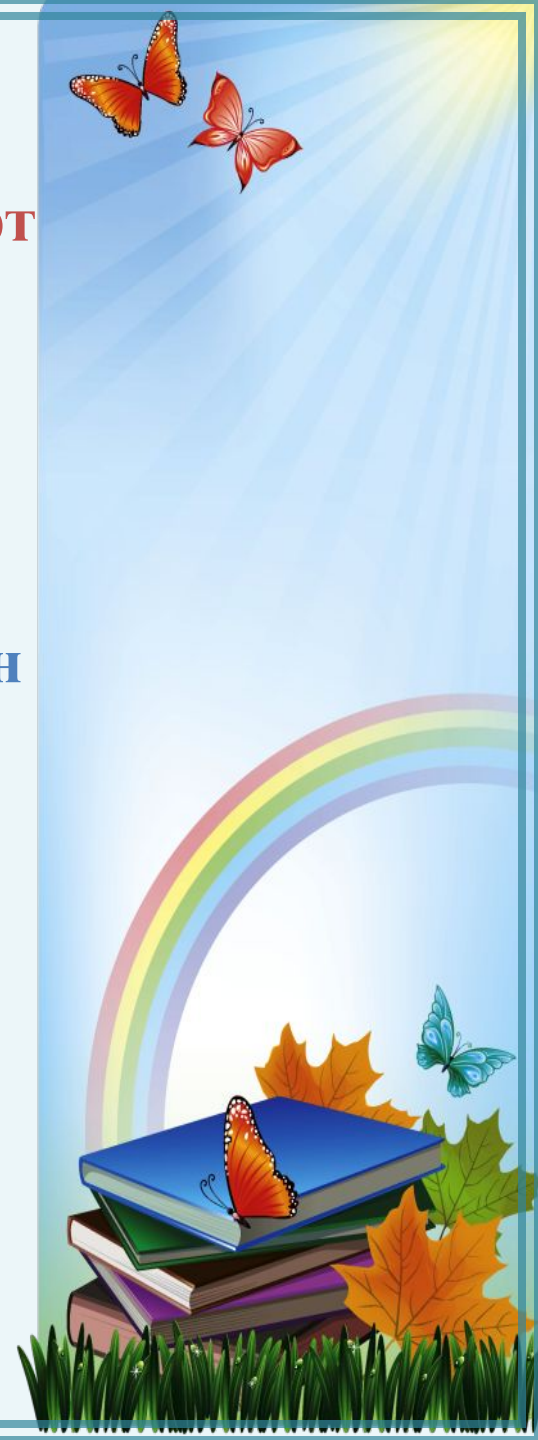

Масо а хІуманна духе кхиа гІерташ, бераша
шега дечу вопросам, вуно хорошо кхеташ, сурт
хІоттош, отвечал **лора** воккхачу стага.

Цо им дуьйцура: бук, дуб, липа, ель,
береза... муьлха дечигаш ю, они мича
коьчалшна мега а.

– ... ЭгІаза жима маргІал хадо а, кагдан
а, птиц баннаш дохо а мегар дац, диканаш, –
хьобхура лесник берашна...

Муха хадор дара кортош тІе **зеленые**
генаш-гІаш хьобкхуш: «Марша догІийла шу,
тхан **друзья!**» -- бохуш санна, хьестало
маргІалш. Гечдийр дарий ткъа **природа** дог
хьобстуш, зевнечу эшаршца шайн **жизнь**
хестош декачу олхазаршна бохам бича?..

Айхья хъайна таллам бе

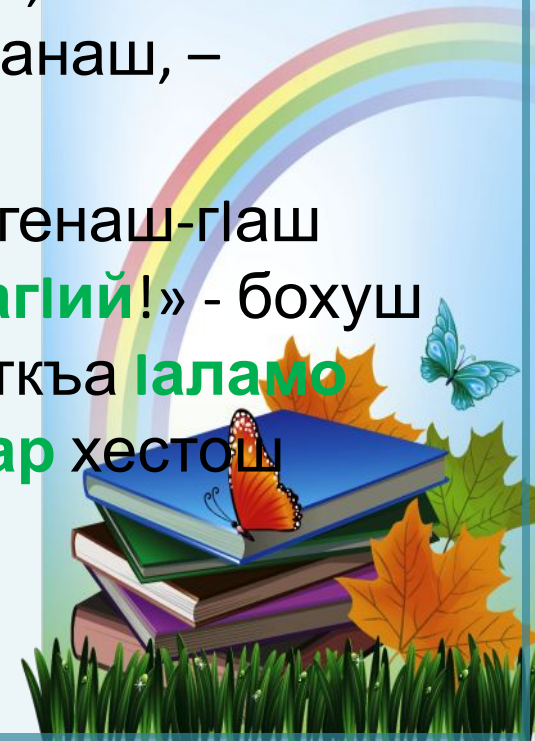

Массо а хлуманна духе кхиа глрташ, бераша шега дечу **хаттаршна**, вуно **дика** кхеташ, сурт хлоттош, **жопаш** лора воккхачу стага.

Цо **царна** дуьйцура: **поп, наж, хьегI, база, дакх...** муьлха дечигаш ю, **уьш** мича коьчалшна мега а.

– ... Эглаза жима марглал хадо а, кагдан а, **олхазарийн** баннаш дохо а мегар дац, диканаш, – хьоьхура **хьуьнхочо** берашна...

Муха хадор дара кортош тIе **баьццара** генаш-глаш хьоькхуш: «Марша догийла шу, тхан **доттагий!**» - бохуш санна, хьестало марглалш. Гечдийр дарий ткъа **Iаламо** дог хьоьстуш, зевнечу эшаршца шайн **дахар** хестош декачу олхазаршна бохам бича?..

Дешан х1оттаман
дакьош дагалаца

Дешхьалхе

Орам

Суффикс

Чаккхе

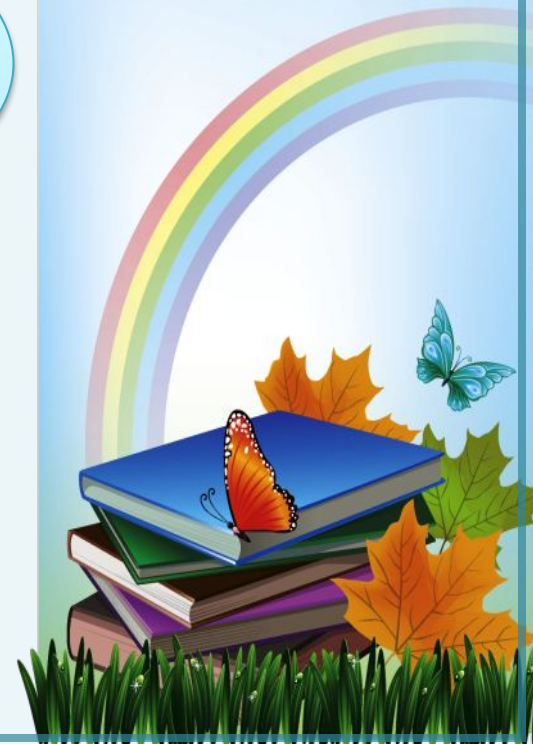
Физмиңот

- **Орам а, суффиксан а аг1оьнца –**
Куьйгаш вовшах тасарца куьйгаш
хьалха даг1ийта.
- **Шина ораман а суффиксан аг1оьнца**
– куьйгаш вовшах тасарца
хьаладаг1ийта.
- **Дешхьалхенан а, суффиксан а**
г1оьнца делахь - Куьйгаш вовшах
тасарх парг1ат а дохуш охьадог1уьйту.

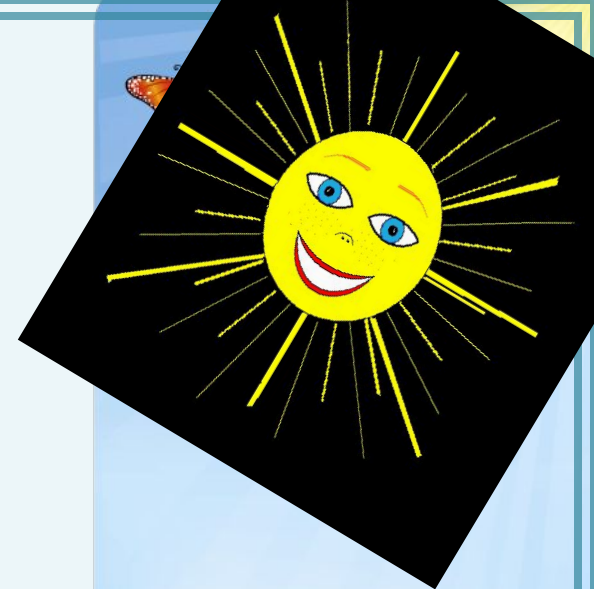
Дагахь хаа
деза

Суффикс
дешан дакъа
ду.

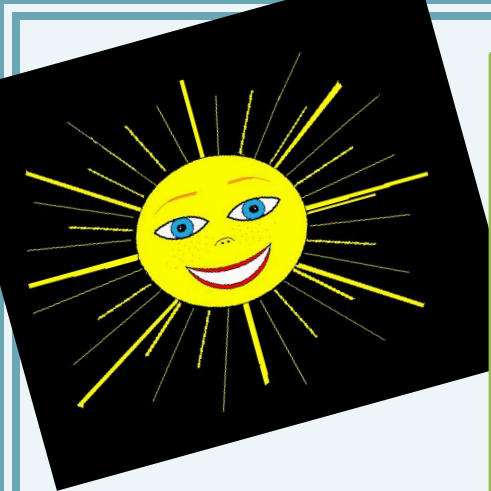
Ц1ердешнийн
суффиксаш
екъала шина декъе

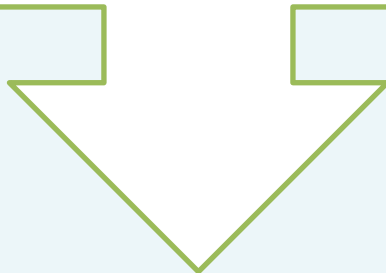
*Дешнийн кеп
хийцаран*

**Дош
кхолларан**

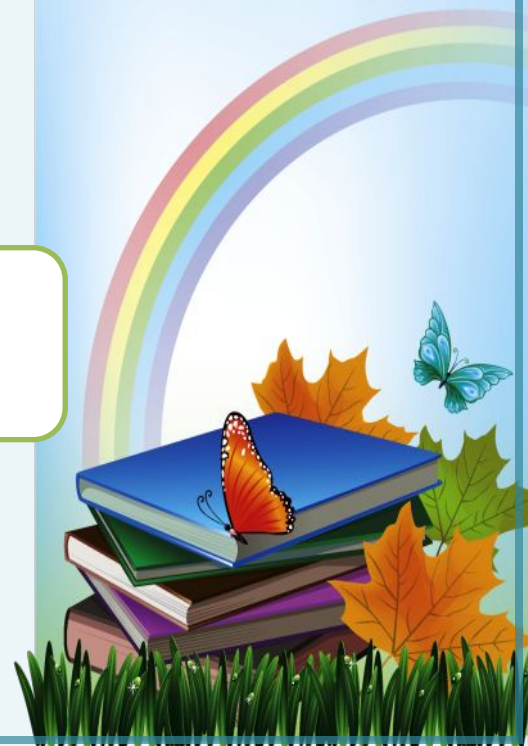

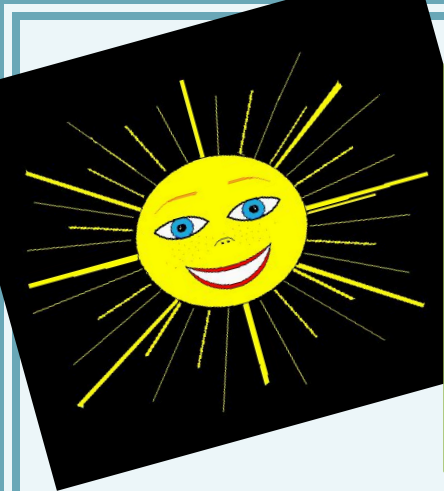

***Кеп хийцаран
суффиксаш
дукхахьолахь
жималла гойту***

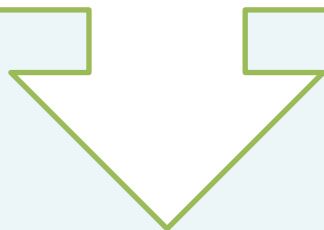

**Масала: сара – сараг, ц1а –
ц1елиг,**

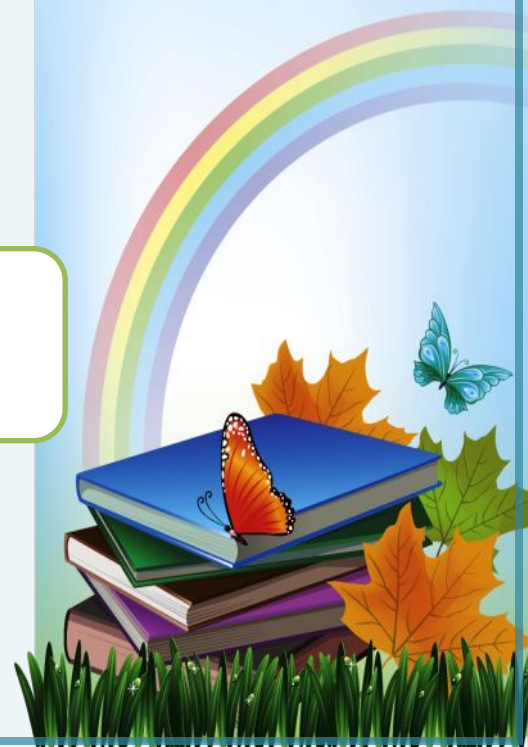

**Дош кхолларан
суффиксаша
дешнашна керла
маъ1на ло.**

**Масала: зурма –
зурманча, Атаг1а –
атаг1хо**

1амийнарг т 1еч 1аг 1дар

Ч1ерийлецархо,

Хьелийозархо

Иччархо

Зурманча

Мангалхо

Діадеша кицанааш

**Лахара далийна кицанааш
т1адамийн метта суффиксаш
яхка**

- *Аьлла.... дети делахь а, ца аьлла...
деши ду.*
- *Дика лула... веш... а тоьлла*
- *Аьхка 1иллина..... 1ай идда.*
- *Сиха.... – сонта, собор – кхета..*

Айхъа хъайна таллам бе

- Лахара далийна кицанаш т1адамийн метта суффиксаш яхка
- Аьлларг дети делахъ а, ца аьлларг деши ду.
- Дика лулахо вешел а тоьлла
- Аьхка 1иллинарг 1ай идда.
- Сихалла – сонта, собор - кхетам

Шаьш бинчу балхана мах хадabo суьрташца.

5

Ас тахана дика болх бира, са цхьа
г1алат дацар!

4

Ас тахана болх бира, амма кхин а
балур бу аьлла хета суна!

3

шорта

Суна тахана хало да
къа хьoьгур ду!

«Вота мел йоккха елахъ а, цуьнан тата хезар дац, нагахъ иза тухуш стаг вацахъ, Тилма мел кIорга делахъ а адамашна хуур дац, иза дуьйцуш а, Тамош а стаг вацахъ».